

A civil szféra és a politikai szféra fogalmainak viszonya a gondolkodás történetében és a különböző európai társadalmakban*

Dolgozatomban a civil szféra és a politikai szféra határaitól, egymáshoz való viszonyáról szeretnék írni oly módon, ahogyan ez a gondolkodás történetében megjelenik, ám a teljesség igénye nélkül. Ugyanis időrendben John Locke az első, akinek gondolatait felhasználtam, de minden bizonnyal vannak még olyan szerzők, akiknek erre a témára vonatkozó gondolatai érdekesek lehetettek volna.

Dolgozatom szerkezetileg három részre osztható: az első részben csak a civil szféráról írok, különböző meghatározásokat, esetenként jellemzést is adva, bár ez utóbbi inkább a helyi jellegű meghatározásoknál jelenik meg. A második részben a politikai szférát mutatom be különböző meghatározások mentén. A harmadik részben a civil szféra és a politikai szféra viszonyát tárgyalom, több szerző véleményét, gondolatait idézve. Végül pedig a civil szféra és a politikai szféra viszonyára vonatkozóan különböző következtetéseket vonok le.

1. A civil szféra, a civil társadalom meghatározása

A civil szféra, a civil társadalom meghatározásainak ismertetése nehéz vállalkozás, annál is inkább, mivel a fent említett fogalmaknak rengeteg meghatározása van. Éppen ezért ezt is a teljesség igénye nélkül szeretném megtenni.

A civil társadalom eszméje a modernitás kulcsfontosságú eseményeiben gyökerezik. A gondolkodók a 18. század végén, 19. század elején tették különbséget az állam (amely a dolgozatban politikai szféraként jelenik meg) és a társadalom között (amely a dolgozatban civil szféraként, civil társadalomként jelenik meg).

A civil szféra terminust először egy külön szféraként értelmezték, amelynek az alapja az egyének szabad társulása volt inkább, mint egy pontos hierarchia a törvényhozás intézményei között. Hegel és Marx számára a civil szféra angolul a "society minus the state" fogalmát jelentette, és feltétlenül magában foglalta azt, amit mi most "gazdaság"-nak neveznénk. Ebben az értelemben a civil szférát a politikai gazdaság felbukkanása határozta meg, amelyben az egyének egymáshoz inkább mint független tényezők kötődtek, nem mint olyan emberek, akiknek előre megírt szociális szerepekbe kell beilleszkedniük. Az olasz Antonio Gramsci egy specifikusabb értelemben utal a civil társadalomra, nem a "society minus the state" fogalom értelmében. Ő úgy értelmezte, hogy a civil szféra "a gazdasági struktúrák és az állami törvényhozás és korlátozás között helyezkedik el"¹.

Molnár Szilárd olvasatában, nyomon követve a civil társadalom fogalmának több száz éves jelentéstörténetét, két vonulatot vehetünk észre és különböztethetünk meg. Az egyikben a terminológia normatív, míg a másikban az analitikus elemei játszották a domináns szerepet.

A fogalom normatív értelmezése a lényeges társadalmi, politikai, gazdasági változások idején került előtérbe. A civil társadalom fogalma gyűjtötte össze azokat az elvárásokat és törekvéseket, amelyek egy áhított cél, egy kívánatos társadalmi berendezkedés elérése érdekében fogalmazódtak meg. Például az abszolutizmus korában a gazdasági autonómiára támaszkodó polgári társadalom azon törekvését, hogy a gondolkodás középpontjába a trón és az oltár helyett az emberi jogok kerüljenek. Az államszocializmus évei alatt pedig a totalitarizmussal szembeni, a hatalmat párbeszédre kényszerítő stratégiák, mozgalmak gyűjtőhelye volt a civil társadalomról szóló diskurzus terminológiája. Ebben a hosszú történelmi folyamatban a civil társadalom önálló entitással, integrációs erővel bíró hatalommá nőtte ki magát. Azonban Közép-Kelet-Európa csendes forradalmi után mind a piactudomány, mind az alkotmányos rendben alapuló politikai berendezkedés intézményrendszere egyeduralmukodóvá vált. A liberális demokráciák kialakulásával a civil társadalom normatív koncepciója értelmét veszítette, hiszen az lebontódott alkotóelemeire: önkormányzatokra, emberi és politikai jogokra, környezetvédelemre stb.

Napjainkban a normatív értelmezés helyébe az analitikus megközelítés lépett, amely a fennálló viszonyokat próbálja bemutatni, magyarázni. Az analitikus megközelítésben a civil társadalom fogalmát már nem lehet általános

kategóriaként használni. Az Arató András által alkalmazott funkcionális leszűkítés révén már megkülönböztetjük a politikai és a gazdasági társadalomtól, viszont a fogalom magyarázó ereje jelentősen gyengül. Mégis, a témával foglalkozó szerzők többsége a civil társadalom alatt azon szerveződéseket érti, amelyek az egyén és az állam közé beépülve a két pólus kiegyensúlyozott kapcsolatát szolgálják. Montesquieu másodlagos csoportoknak, Hegel testületeknek, míg Claus Offe társulási viszonyoknak nevezi őket.²

A civil szférának, civil társadalomnak sok más, rokon értelmű, meghatározása lehetséges, így pl. a Locke által használt "polgári" társadalom vagy a nem-formalizált társadalom; az érdekek horizontális ütköztetési színtere vagy a nem-nyilvános szféra. A jeles kutató, Timothy Garton Ash, 1990-ben (ahogyan ő nevezte: az "igazság évében") egy sokszempontú megközelítést alkalmazott a győztes civil társadalom leírására: a) az államtól független szervezetek, intézmények megléte; b) az állampolgárok toleranciája, az erőszakos eszközöktől való tartózkodásuk; c) az állampolgári felelősség komolyan vétele.³ Csak akkor beszélhetünk jól működő civil szféráról, ha a fenti követelmények mind teljesülnek.

A civil szféra a társadalom vagy a kultúra egy részét, a kormányon kívüli és nem a kormányzat által irányított intézményeket jelenti. Marx és Hegel számára a civil társadalom a társadalomnak az a része volt, amelyben a materializmus és az önérdék volt a domináns. Adam Smith is abban hitt, hogy a megvilágosult és megvalósult önérdék promoválná a közjót. A klasszikusok és a korai politikai elméletek kidolgozói, mint pl. Locke, a fogalmat a teljes civilizált társadalom leírására használták.⁴ Az angolszász filozófiában Locke "civil government"-ről⁵ beszél, olyan értelemben, mint a hivatalos államtól viszonylag független, azaz ún. "államtalanított"⁶, mégis legitim kormányzatról. Hegel a civil társadalmat olyan arénának nevezi, amelyben a szabad akaratú egyén nekiláthat akarata és személyes autonómiája kiépítéséhez. Hegel szerint a "civil" társadalom az a differencia, amely a család és az állam közé lép, noha kialakulása később az állam kialakulásaként következik be; mert mint differencia feltételezi az államot, amelyet önállóként kell maga előtt látnia, hogy fennállhasson. A civil társadalom megteremtése egyébként a modern világhoz tartozik; csak ez juttatja jogához az eszme valamennyi meghatározását. (...) A civil társadalomban mindenki önmagának célja, minden egyéb neki semmi".⁸

A fogalom legautentikusabbnak tekintett történeti alakzatai - több rangos szerző egybehangzó véleménye szerint - valamiféleképpen az állam-nélküliséggel függenek össze.⁹ Az ókori és középkori szerzőknél még a "civil társadalom" kifejezés a politikai társadalomra vonatkozik, szemben a 18. században elterjedt szóhasználattal, ahol a "civil" a politika ellenében tételeződik. Taylor szerint Locke a "civil társadalom" fogalmát hagyományos értelemben használja, ahol ez a "politikai társadalom" szinonimája. De Locke készíti elő a "talajt" a fogalom átértelmezésére, és - mint ahogyan a fentiekben már rámutattunk arra - Hegel az, aki elválasztja a civil szféra fogalmát a politikai szféra, az állam fogalmától.

A 20. században Jürgen Habermas mint "életvilágot" fogta fel a civil társadalmat. *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása* c. művében azt írja, hogy "a civil társadalom intézményes magvát (...) az önkéntes alapon történő, nem állami és nem gazdasági összefogások képezik"¹⁰. Számára a civil szféra az "uralommentes kommunikáció tere", mely szemben áll az államként felfogott "rendszerrel", ahol az állam arra törekszik, hogy bekebelezze az "életvilágokat", behatoljon azok struktúráiba, míg a civil társadalom az ellenállást jelképezi az állami, hatalmi kommunikációs rendszerrel szemben.¹¹ A civil társadalom a nyilvánosság és a diskurzus eszközeit felhasználva a nyitott társadalom modelljét kínálja egy zárt világ képével szemben.¹²

Charles Taylor a civil szféra három értelmezését adja: (1) Minimális értelemben civil társadalom ott létezik, ahol vannak olyan szabad szervezetek, amelyek nem az állam fennhatósága alatt állnak. (2) Hangsúlyozottabb értelemben ott van civil társadalom, ahol a társadalom egészként képes felépíteni önmagát, képes irányítani és összehangolni tevékenységeit a szabad egyesületek által. (3) A második értelmezés egy alternatívájaként jelenik meg a harmadik értelmezés: beszélhetünk civil társadalomról bárhol, ahol az egyesületek összessége jelentékenyen tudja befolyásolni az állam politikáját.¹³

Taylor úgy gondolja, hogy a civil szférának, a civil társadalom elfogadott meghatározásának nagy jelentősége lesz a szabad társadalomról alkotott jövőképeinkre vonatkozóan, így a politikai gyakorlatunkra vonatkozóan is.

Michael Walzer szerint a civil társadalom aktív, elkötelezett állampolgárookra épül, akik kiveszik a részük az állam, a gazdaság, a nemzet vagy akár a vallás ügyeinek intézéséből.¹⁴

Kende Péter egyik tanulmányában a civil társadalmat úgy határozza meg, mint a társadalomnak azt a kapcsolathálózatát, "szövetét", amely az államtól függetlenül alakul ki, és működése szerint is az államhatalom

befolyási körén kívül esik.

Egri István véleménye szerint¹⁶ a civil szféra fogalma általánosságban véve a civil/nonprofit kezdeményezések intézményrendszerét jelenti, az olyan önkéntes cselekvések intézményeinek összességét, amelyek azt vallják magukról, hogy az emberek, a közösségek és a társadalom javát szolgálják. Ezzel igazolják létük értelmét és hasznosságát. Ez a gyakorlatban azonban sajnos nem mindig így valósul meg, ezek a szerveződések elsősorban lehetőséget jelentenek a közjó szolgálatára.

Úgy gondolom, hogy fogalomtörténeti szempontból ezek a legfontosabb gondolatok, de ugyanakkor fontosnak tartom azt is, hogy az erdélyi magyar civil szféra szereplőinek a civil szférára vonatkozó meghatározásait ismertessem, még akkor is, ha ezeknek helyi jellegük van.

Somai József szerint az erdélyi civil szféra mozaikállapotú, nehezen körülhatárolható, individuális egységekre széteső, szervezetlen entitás; nincs arányos és átfogó ágazati rendszere; hiányzik a közösségi értékrendek kialakításának stratégiája; nem történt meg a civil közösségi identitástudat meghatározása; hiányzik a társadalmi szintű civil kontroll szerepkör érvényesítése; hiányzik a saját belső erőn alapuló, önálló gazdasági háttér és ennek sajátos pénzügyi rendszere; a függőségi rendszerekkel szemben pedig nincsenek meg a partnerség érvényesítését szolgáló eszközök; a román állam támogatásának nagyságrendje jelentéktelen és az is kihasználatlan; a vállalkozások vagy képtelenek, vagy hiányzik a magatartás a támogatási készségre.¹⁷

Kötő József szerint "a parlamenti politizálás megkívánja a politikai és a társadalomszervezői funkciók szétválasztását. Hisz ilyen körülmények között a politikai szféra egyben az államot is jelenti a civil szférával szemben. Fejlett demokráciában állam és civil társadalom szekularizálódott. Nem feltétlenül egymás ellen, de egymást kiegészítve működnek. Az állam bizonyos kompetenciákat átadva a civil társadalomnak olcsóbban, szakszerűbben, hatékonyabban működtethet bizonyos szektorokat, így segítve a modernizálást is. A szétválasztás azonban létkérdés a 'civil kontroll' kitermelődése érdekében is. Énelkül demokrácia nem létezik, következésképp civil társadalom sem"¹⁸.

Erdélyre vonatkozóan Egri István a következő gondolatokat fogalmazza meg a *Fejlődésre ítélve* című cikkében: "Kisebbségi társadalmunk saját érdekeinek érvényesítését önépítkező módon biztosít(hat)ja. Az Önépítkezés nemcsak azért szükséges, mert mások nem tudnak, vagy nem akarnak rajtunk segíteni, hanem azért is, mert a mi igényeinket és érdekeinket mi ismerjük a legjobban, és ezért a számunkra legmegfelelőbb és fenntarthatóbb megoldások a mi kezdeményezéseinkre szülehetnek meg. Tehát az erdélyi magyarság sorsáért elsősorban saját maga felelős, és a saját érdekeinek érvényesítését elsősorban saját önszerveződése, azaz civil társadalmi segítségével valósíthatja meg. Egyik legfontosabb jellemzőjéből, az önkéntesség elvéből adódóan a civil szféra az alulról jövő kezdeményezések intézményrendszerének tekinthető. Éppen ezért, a nemzeti kisebbségek civil kezdeményezései az önvédelem természetes igényét követve, szinte kivétel nélkül nemzeti jelleget is öltenek. Nem az a kérdés, hogy jó-e vagy rossz számunkra a civil szervezetek etnikai alapú elhatárolódása, ez egy 'Isten adta állapot', amelyet kötelességünk becsületesen felvállalni. A feladat az, hogy az adott helyzetből adódó hátrányokat és előnyöket felismerjük és tudatosítsuk, hogy az előzőket leküzdhessük, az utóbbiakat pedig minél eredményesebben hasznosíthatjuk.

Az eddigiekben kifejtett érvekre támaszkodva kijelenthető, hogy az identitásvédelem nem konzerváló, passzív állapot, hanem a fejlődést szolgáló, felelős, tudatos és cselekvő viszonyulást jelent. Ez pedig önépítkező társadalmunk esetében a közösség-szervezést felvállaló intézmények és az intézményrendszer fejlődőképességén múlik. Nem könnyű megtalálni a megoldásokat, azonban más út nincs, és nem hivatkozhatunk folyton külső okokra, miközben a felelősséget és a sikertelenséget mások nyakába varrjuk. Önmagunkkal kell megvívni a legnagyobb harcot, be kell látnunk, hogy a sorsunkat meghatározó igazán lényeges dolgok rajtunk múlnak.

A valamilyen nemzetiséghez való tartozás az azonos nyelvet beszélő, hagyományokat és értékrendet magának valló közösségekhez való kapcsolódást jelenti. Tehát az identitás elsősorban közösségi vagy, a közösségépítés (önépítkezés) pedig ennek megőrzését is szolgálja."

Salat Levente szerint az erdélyi civil szféra háromféle függőségnek van kitéve: a román állam felé, a magyar állam költségvetése és a romániai magyarság politikai vezetése irányában. Somai József megközelítésében ehhez még hozzáadható a kis- és középvállalkozókkal, és az Európai Unióval szembeni függőségi viszony.

2. A politikai szféra meghatározása

Ebben az alponban a politikai szféra, vagyis az állam különböző meghatározásait szeretném ismertetni, röviden,

lehetővé téve az áttérést a politikai szféra és a civil szféra viszonyának tárgyalására, ugyanis ez utóbbi képezi dolgozatom fő témáját.

Hegel A *jogfilozófiai alapvonalai*ban úgy ír az államról, mint az etikai eszméről és a szubsztanciális akarat valóságáról, a civil társadalommal való összekeverhetetlenségéről: "Az állam, mint a szubsztanciális akarat valósága, amely az általánosságává emelt különös öntudatának sajátja, a magán- és magáértvaló ésszerű. Ez a szubsztanciális egység abszolút mozdulatlan öncél, amelyben a szabadság a legfőbb jogához jut, s ennek a végcélnek a legfőbb joga van az egyes emberekkel szemben, akiknek legfőbb kötelessége, hogy az állam tagjai legyenek".¹⁹

Max Weber szerint "a modern államot szociológiailag csak egy sajátos eszközzel definiálhatjuk..., amely, nevezetesen a fizikai erőszak... persze nem ez az egyetlen eszköze... Ma azt kell mondanunk, hogy az állam az az emberi közösség, amely egy bizonyos területen belül a fizikai erőszak monopóliumát (sikerrel) igényli..."²⁰, ugyanis a legitim erőszak alkalmazása kizárólag az állam ellenőrzése alatt van. "A 'politika' ezek szerint: törekvés a hatalomban való részesedésre, vagy a hatalom megosztásának befolyásolására, akár államok között, akár valamilyen államon belül a hozzátartozó embercsoportok között."²¹

Kende Péter szerint a politika "az emberi cselekvés, az emberi okoskodás egy sajátos metszete, az a dimenziója, amelybe az emberi együttélés problémái tartoznak a szó legtágabb értelmében."²² A "politikai közösség az emberi, azaz a társas lét alapvető, meghatározó kerete; politikai közösségen kívül nincsen emberi lét"²³.

3. A civil szféra és a politikai szféra viszonya a különböző társadalmakban

Hegel szerint, ha "az államot összetévesztik a civil²⁴ társadalommal, rendeltetését a tulajdon és a személyes szabadság biztonságában látják, akkor az egyes embereknek, mint olyanoknak, az érdeke a végső cél, amely egyesíti őket, ebből pedig éppúgy következik, hogy az ember tetszésétől függ, tagja-e az államnak. Csakhogy az állam viszonya az egyénhez egészen más. Mivel az állam objektív szellem, magának az egyénnek csak úgy van objektivitása, igazsága és erkölcsisége, hogy tagja az államnak."²⁵

Habermas szerint ma a társadalmi szerveződések azok, amelyek az államhoz kapcsolódva működnek a politikai közszférában²⁶, akár a politikai pártok közvetítésével, akár közvetlen módon, a közigazgatás és a politikai közsféra között létező kölcsönhatások által.²⁷ A jóléti államban létező politikai közszférát az ő kritikai funkcióinak egyetlenegy gyengeségével lehetne jellemezni: míg valaha a nyilvánosság az ész közhasználata által személyekre vagy dolgokra volt irányítva, addig a jelenben sok esetben eléggé besorolták már segédeszközként az érdekcsoportok titkos politikájának támogatására, mert a "nyilvánosság" formájában köztiszteletet eredményezhet személyek vagy dolgok részére, és úgy mutatja be őket, hogy képesek közfelkiáltásra, még akkor is, ha nincs ehhez megfelelő közhangulat.²⁸

Michael Walzer szerint az állam nélkülözhetetlen tényező még akkor is, ha az egyesületek hálózata rendszerint szembeszegül az állambürokrácia szervezői reflexeivel, mert amennyiben a civil társadalom magára marad, úgy egyenlőtlen hatalmi viszonyokat termel ki, amelyeket csak az állam képes egyensúlyozni, kiegyenlíteni. Fölösleges talán kihangsúlyozni: csakis demokratikus állam termelhet ki magából demokratikus civil társadalmat, és, hogy csak kizárólag demokratikus civil társadalomtól várható el, hogy demokratikus államot támogasson. Az állampolgárságnak az a minősége, amely a demokratikus politizálást lehetővé teszi, a civil társadalmi egyesületi életben szerzhető meg, sajátítható el legközvetlenebbül.

Az állam azonban sohasem lehet pusztán az, aminek a liberális elméletek beállítják: a civil társadalom üres kerete. A civil társadalom kellő mértékben akkor tekinthető demokratikusnak, ha annak valamely szegmensében legalább tekintéllyel és felelősséggel felruházott szereplőkként ismerünk magunkra. Az államokat annak alapján is meg lehet ítélni, hogy milyen mértékben tudják szorgalmazni, bátorítani a közügyekben való ilyen jellegű részvételt...

A civil társadalom teljesítményét pedig mindenképp annak alapján lehet elbírálni, hogy polgárai képesek-e a maguk és a hozzájuk közel állók érdekeit tágabb összefüggésekben mérlegelni, valamint, hogy munkálkodnak-e egy olyan politikai közösség és közhangulat érdekében, amelyek az egyesületi élet biztonságát és fejlődését képesek szavatolni.²⁹

Kende Péter megközelítésében a képviseleti rendszerre épülő parlamentáris, demokratikus köztársaság jellege szerint közelebb áll a civil társadalomhoz, mint bármilyen más államforma. Hiszen a képviselők, de még a pártok is elsődlegesen a civil társadalomból emelkednek ki, és ideális helyzetben a törvényhozásban, valamint a kormányzattal

szemben a civil társadalom szempontjait próbálják érvényesíteni.

Charles Taylor úgy gondolja, hogy "a nyugati társadalmakban létezik az önálló, államtól független szerveződések palettája, és ennek hatása van a nyilvánosságra. De ugyanakkor van egy olyan tendencia is, hogy a civil szerveződések integrálódjanak az államba... Persze nagyon sok olyan szervezet is van Nyugaton, amely nem vesz részt a testületi egyezkedésekben. Néhányan az ilyen szervezetek közül tudnak hatni a politikára a lobbyzás által, vagy a nyilvános kampányok által, míg más szervezetek a paletta szélén helyezkednek el, így könnyű őket figyelmen kívül hagyni.³¹ Az a gondolat, hogy a társadalom nem ugyanaz, mint a politikai szerveződés, döntő megkülönböztetés. Így ez a gondolat egyike azoknak a gyökereknek, amelyekből a későbbi civil társadalom fogalma ered, ugyanakkor a nyugati liberalizmus is ebből gyökerezik".³²

Taylor elképzelhetőnek tartja azt, hogy a nem-politikai szférák a társadalmon belül egyre inkább önállósuljanak. Szélsőségekben gondolkodva ez egy politikamentes társadalom vízióját kínálja, ahol a kormányzók a dolgok adminisztrációjának adnak elsőbbséget. Kevésbé szélsőséges gondolkodásmódban az emberek reménykedhetnek egy olyan társadalom eljövételében, ahol a kereskedelmi és ipari fejlődés az emberek közötti békeség megvalósulására szolgálna, így drasztikusan csökkenne a kormány szerepe, csökkentve az állam politikai, vezetési funkcióját.³³

A civil szféra és az állam szétválasztása nagyon fontos a nyugati hagyományokban, mert ez középpontban állt, különböző módokban, formákban az abszolutizmus ellenes gondolkodásban. Valójában létezését és relevanciáját a nyugati reformáló abszolutizmus és a "jól megszervezett rendőri állam" a 17. és 18. században megtörtént fejlődésének köszönheti. A polisz idején és a középkori politikai összefüggésekben nem volt több értelme ennek a szétválasztásnak, mint a hagyományos nem-nyugati politikák sokaságában. Azt is lehetne mondani, hogy ez úgy merül fel, mint egy szükséges védőeszköz a szabadságot fenyegető speciális veszéllyel szemben, és ez a nyugati társadalmakra, hagyományokra is vonatkozik. De ameddig a modern állam még vonzó a mobilizáló és az ő alanyai életét újjászervező foglalkozások számára, addig a megkülönböztetést - úgy tűnik - a folyamatos relevancia garantálja.

Egyetlenegy olyan szerzővel találkoztam, aki azt állítja, hogy a civil társadalom és a politikai szféra között pozitív kölcsönhatás jöhet létre. Alexis de Tocqueville véleménye az, hogy a civil szféra és a politikai szféra kölcsönösen pozitívan hatnak egymásra, legalábbis Amerikában: "a civil társulások egyengetik tehát a politikai szövetségek útjait, másrésztől azonban a politikai célú társulások tapasztalatai egyedülálló esélyt jelentenek a civil szervezeti élet módszereinek tökéletesedésében..."³⁴

"Persze léteznek ennél könnyebb meghatározásai is a 'szabad társadalomnak', amelyek az általános akarat, közakarat vagy a politikailag szabad szféra eszméje által kapcsolódnak ide. Ahhoz, hogy olyan fogalmat alkossunk a civil szféráról, civil társadalomról, amely lényeges a mi politikai diskurzusunk számára, az maga után vonja ezen csábítóan tiszta formulák visszautasítását"³⁵ - írja Taylor.

Magyari Nándor László egyik tanulmányában azt írja: "ami Erdélyt illeti, tényként fogom fel azt, hogy a politikai szféra és a civil szféra, legalábbis kisebbségi vonalon, erősen közel van egymáshoz, olykor keveredik, vagy szétválaszthatatlan 'egyéni'³⁶ szálak kapcsolják össze ezeket a területeket. Ez bonyolítja az autonóm civil szféra helyzetét, fejlődését, a máshol e szférára jellemző transzparencia kialakulását."³⁷

Egri István meglátásában mind a civil szférára, mind a politikai szférára szüksége van a társadalomnak, de más-más a szerepük és feladatuk. Ideális esetben, a két szektor viszonyát a szimbiózis fogalmával/jelenségével lehetne/kellene jellemezni. Ezek egymás hasznára kellene hogy legyenek, és az együttélésnek soha nem volna szabad kiszolgáltatottságot jelentenie. Sajnos Erdélyben nagyon távol állunk az ideális esettől. Az egymás hasznát kereső szimbiózis helyett függőségi viszony alakult ki, egészen pontosan kiszolgáltatottá vált a civil szféra a politikummal³⁸ szemben. Ez annak köszönhető, hogy az RMDSZ adminisztrálja az erdélyi magyar civil szféra számára elérhető támogatások legjelentősebb hányadát.

Következtetésképpen elmondhatom, hogy a civil társadalom akkor tud jól működni, ha rendelkezik egy bizonyos szabadsággal politikai értelemben, és nincs elkötelezve a politikai társadalom irányában, nincs sem függő viszonyban a politikai szférával szemben, sem személyi átfedések nincsenek a két szféra között. Ezért van az, hogy az említett szerzők közül csak egyetlenegy állítja azt, hogy a két szféra pozitív hatással van egymásra. A többi szerzőnek az a véleménye, hogy a civil szféra, ha nem is államellenes, de ún. "államtalanított" szféra, tehát elméletileg jól el lehet választani a politikai szférától. Ám ez gyakorlatilag csak Nyugaton valósul meg ily módon, Közép-Kelet-Európára és Erdélyre ez nem érvényes, hiszen itt az a helyzet áll fenn, hogy a civil társadalom igenis függő viszonyban van, több tényezőtől is függ egy időben, emellett pedig nagyon gyakran előfordulnak a személyi átfedések a civil szféra és a

politikai szféra között. Ilyen módon a hatás inkább a politikai szféra részéről vehető észre, a civil szféra felé. Erről a hatásról nem mondható el az, hogy pozitív lenne, inkább az, hogy megfosztja a civil szférát az őt megillető szabadságtól.

Következtetésem eléggé szkeptikusak, de nem tartom kizártnak a civil szféra valamilyen szintű megerősödését, és majdani eltávolodását a politikai szférától. Ezáltal pedig a civil társadalom szabadsága és függetlensége valósul meg, követve a nyugati mintát.

Jegyzetek

1 Antonio Gramsci: *A gyakorlat filozófiája*. Kriterion, Bukarest, 1974.

2 Molnár Szilárd: Mit tehetnek a társadalmi/civil szervezetek, mozgalmak? A tanulmány a BME-UNESCO Információs Társadalom- és Trendkutató Központ által 1999-ben, Budapesten megszervezett *Az információs társadalom társadalmasítása* c. konferencia vitaindító írását képezte.

3 Lásd Révész Béla: A "civil kurázsi" intézményesülése. *Ön-Kor-Kép*. 1996. 12. szám. <http://www.net.hu/onkorkep/6a12/13.html>

4 A meghatározást a Hutchinson's Encyclopaedia-ból kölcsönöztem.

5 John Locke: *Második értekezés a polgári kormányzatról*. Polis, Kolozsvár, 1999.

6 Magyar Nándor László: Civil társadalom, vagy amit akartok. *Korunk*, 1995. 11. sz., 66.

7 A fordításban "polgári"-ként szerepel, a könnyebb nyomon követés érdekében használok a "civil" kifejezést.

8 G. W. F. Hegel: A jogfilozófia alapvonalai vagy a természetjog és államtudomány vázlata. Részletek. 182 §. In *Az egyetemes politikai gondolkodás története*. Kézirat. ELTE-ÁJK, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993, 310.

9 Salat Levente: A romániai magyar civil társadalom az ezredfordulón. In *Civil Fórum* melléklet, 2002. március-június, 3.

10 Jürgen Habermas: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Osiris, Budapest, 2002.

11 Jürgen Habermas: *A kommunikatív cselekvés elmélete* I-II. Kézirat. ELTE, Budapest, é. n.

12 Molnár Szilárd: *i. m.*

13 Charles Taylor: Invoking Civil Society. In Robert E. Goddin - Philip Pettit: *Contemporary Political Philosophy*. Australian National University, Canberra, 1998. /Blackwell Philosophy Antologies/ 68.

14 Michael Walzer: A civil társadalom fogalma. *Korunk* 1995. 11. sz.

15 Kende Péter: Politikai kultúra, civil társadalom és elit az 1988 utáni Magyarországon. In *Miért nincs rend Kelet-Közép-Európában?* Osiris-Századvég, Budapest, 1994. 244.

16 Egri István: Fejlődésre ítélve. In *Civil Fórum*. Kolozsvár, 2002.

17 Somai József: Rendszert teremteni a civil szférában. *Magyar Kisebbség*, 2002. 3. szám, 9.

18 Kötő József: A civil társadalom erői felszabadításának egy lehetséges útja. *Magyar Kisebbség*, 2002. 3. szám, Kolozsvár, 43-44.)

19 G. W. F. Hegel: A jogfilozófia alapvonalai vagy a természetjog és államtudomány vázlata. Részletek. 258 §. In *Az egyetemes politikai gondolkodás története*. Kézirat. ELTE-ÁJK, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993, 310.

20 Max Weber: Államszociológia. In *Az egyetemes politikai gondolkodás története*. Kézirat. ELTE-ÁJK - Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993, 381.

21 Ua. 381-382.

22 Kende Péter: Politikai közösség és nemzet. In *Miért nincs rend Kelet-Közép-Európában?* Osiris-Századvég, Budapest, 1994. 71.

23 Ua. 72.

24 A fordításban "polgári"-ként szerepel.

25 G. W. F. Hegel: A jogfilozófia alapvonalai vagy a természetjog és államtudomány vázlata. Részletek. 258 §. In *Az egyetemes politikai gondolkodás története*. Kézirat. ELTE-ÁJK, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993, 310-311.

26 Az angol nyelvű szövegben "politic public sphere"-ként szerepel.

27 Jürgen Habermas: The Public Sphere. In Robert E. Goddin - Philip Pettit: *Contemporary Political Philosophy*. Australian National University, Canberra, 1998. /Blackwell Philosophy Antologies/ 108.

28 Uo.

29 Michael Walzer: *i. m.* 8-11.

30 Kende Péter: Politikai kultúra, civil társadalom és elit az 1988 utáni Magyarországon. In *Miért nincs rend Kelet-Közép-Európában?* Osiris-Századvég, Budapest, 1994.

31 Charles Taylor: *i. m.* 66-67.

32 Ua. 70.

33 Ua. 74.

34 Alexis de Tocqueville: *Democracy in America*. Fontana Press, London, 1994. Idézi Magyar Nándor: *i. m.*

35 Charles Taylor: *i. m.* 76-77.

36 Magyar Nándor megjegyzése: Ugyanis az erdélyi politikai elit nemegyszer úgy próbálja feltüntetni magát, mint a civil társadalom, a civil szerveződések autentikus képviselője (formálisan van ilyen joga).

37 Magyar Nándor László: *i. m.* 59.

38 Pontosabban az erdélyi magyar politikai elittel szemben.

39 Nagy általánosságban fogalmazok itt, de ugyanakkor tisztában vagyok azzal, hogy ez alól vannak kivételek, nem minden civil szervezet vezetője tölt be politikai funkciót is, és vannak olyan civil szervezetek is, amelyek nem csak formálisan határolják el magukat a politikától.

* A dolgozat a 2002-ben Kolozsváron megszervezett VII. ETDK Filozófia szekciójában került bemutatásra.

- [Horváth Réka - Veress Emőd: Regionális politika és területfejlesztés Romániában](#)
- [Bodó Barna: Régió és politika](#)
- [Hajdó Csaba: A román regionális politika reformja: lehetőségek és kihívások - Reflexió Horváth Réka és Veress Emőd tanulmányára -](#)
- [Horváth Gyula: Területi fejlődés és regionalizmus - Hozzászólás Horváth Réka-Veress Emőd tanulmányához -](#)
- [Kolumbán Gábor: A román regionalizmus paradoxona](#)
- [Nemes Nagy József: Regionális fejlődés, regionális politika](#)
- [Pálné Kovács Ilona: Gondolatok Horváth Réka és Veress Emőd *Regionális politika és területfejlesztés Romániában* c. tanulmánya ürügyén](#)
- [Perger Éva: Gondolatok Horváth Réka - Veress Emőd: Regionális politika és területfejlesztés Romániában című tanulmánya kapcsán](#)
- [Vincze Mária: Sötétben tapogatózunk?](#)
- [Regionális és helyi dimenziók Európában](#)
- [Románia állásfoglalása 21. fejezet: Regionális politika és a strukturális eszközrendszer koordinációja](#)
- [Helyzetfeltáró jelentés a helyi és regionális demokrácia helyzetéről Romániában](#)
- [György Béla: Reformmozgalom a romániai Országos Magyar Pártban \(1926-1927\)](#)
- [A Magyar Párt igen tisztelt Elnökségének](#)
- [Az Elnöki Tanács kommunikéje az emlékiratról](#)
- [Krenner Miklós a reformcsoport céljairól](#)
- [Nagyságos Krenner Miklós Úrnak](#)
- [Dr. Kecskeméthy István nyilatkozata a Krenner-csoportról, a pártegységről és a Magyar Párt mai vezetőségéről*](#)
- [Krenner Miklós megállapítja, hogy a reformcsoport kiegyenlítő munkáját mindenben meghiúsították](#)
- [Krenner Miklós: A magyarság vezéreire](#)
- [Michael Hechter: A nacionalizmus megfékezése](#)
- [Sorban Angella - Nagy Kata: Merre haladt a romániai magyar társadalom az elmúlt tizenkét évben?](#)
- [Bakk Miklós - Horváth Andor - Salat Levente: Az RMDSZ 2003-ban - útkeresés integrációs határpontokon](#)
- [Benedek Gyula: Az asszimilációról mint statisztikus](#)
- [Kiss Tamás: A szocialista típusú modernizáció és hetednapot ünneplő adventista vállalkozók](#)
- [Szabó Máté: Civil társadalom - globalizáció - regionalizmus](#)
- [Gerencsér Balázs: Kisebbségpolitikai rendszerváltozás Magyarországon- Gondolatok Győri Szabó Róbert írással kapcsolatban -](#)
- [Székely Tünde: A civil szféra és a politikai szféra fogalmainak viszonya a gondolkodás történetében és a különböző európai társadalmakban](#)

(c) Jakobffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék